
Politička teorija

Izvorni znanstveni članak
342.7(4-67 EU)
Primljeno: 12. kolovoza 2005.

Ustav bez države i naroda (2)

DAVOR RODIN*

Sažetak

U drugoma dijelu teksta autor razmatra paradoks pojma pravednosti koji uočava Jacques Derrida, te primjenjuje njegovu analizu na tradiciju europskoga ustavnog prava. Ustav i politika su nepoistovjetivi mediji koji se semantički iritiraju, te stoga autor smatra kako je Europska unija otvoreni semantički odnos pravnih stečevina i političkih procesa. Autor ističe kako Europsku uniju treba objašnjavati putem suvremenih, postmodernih, teorija razvijenih na tragu lingvističkog i dekonstruktivističkog obrata novovjekovnoga supstancijalnog racionalizma, univerzalizma i kozmopolitizma. U tome smislu autor zaključuje kako iza ustava i zakona ne stoji ni politička, niti neka druga određena sila, već da upravo neodređena sila ustava i zakona omogućuje postupno razvijanje i jačanje europskoga prava i ustava bez izvanustavnih autoriteta kao *maskirane moći* koja tradicionalno legitimira pravo.

Ključne riječi: Europski ustav, Europska Unija, nacionalna država, narod, politički procesi, euroskepticizam, demokracija, supstancijalni racionalizam, dekonstrukcija, nepoistovjetivi mediji, nesumjerljivost, semantička iritacija

Evo nekih aspekata Derridine analize koja se odnosi na paradoks pojma *pravednosti* te baca novo svjetlo, kako na prirodu zakona, tako i na pojam ustava. U pojmu ustavnoga prava, kako ga općenito razumijemo, uključen je pojam njegove aplikacije ili primjene. Primjena ustava pretpostavlja uporabu sile koja u tradicionalnoj optici nije imanentna ustavu nego pravno ograničenoj demokratskoj sili koja ga legitimira. Gdje nema suverene pravno regulirane (Derrida, 1991.:12) sile, vlada prirodno stanje u kojem su pravo i sila

* *Davor Rodin*, redoviti profesor Fakulteta političkih znanosti na predmetima Antička i srednjovjekovna politička filozofija i Novovjekovna politička filozofija.

poistovjećeni u nepredvidivom samovoljnom suverenu koji drži i pravo i moć u jednoj ruci pa je time sudac u vlastitoj stvari. Habermas i Derrida razilaze se u odgovoru na pitanju pripada li ta sila, koja jamči primjenu ustava, ustavu samom, ili za primjenu ustava jamči politička, demokratska ili bilo koja druga suverena sila pored i mimo ustava tako da su ustav i ta suverena sila istodobno rastavljeni i u nekom odnosu. Postavlja se pitanje u kakvom su odnosu pravda i suverena sila?

Pitanje treba objasniti zaobilaznicom preko pojma *pravde*.

U europskoj pravnoj tradiciji razlikujemo *nepisano običajno pravo* i *pisano pravo*, da ne govorimo o *prirođenom* ili *urođenom* pravu (Derrida, Montaigne, 2000.: 89) kakvo je dominiralo starom Europom. Ta se dva prava razlikuju kao dva različita *medija*: U običajnom se pravu presuda donosi i izvršava neposredno prema *osjećaju* nepredvidive suverene sile, bila ona kraljevska ili narodna, u pisanom pravu presuda se donosi posredstvom *interpretacije zakona* u javnom procesu pred sudom, a njezino je izvršenje prepušteno suverenoj vlasti. To razlikovanje pismom posredovane sile zakona i neposredne, autonomne sile zakona pretpostavlja pojam *pravde* koja *nije prisutna* ni u pisanom ni u običajnom pravu. Moć te odsutne pravde počiva na njezinoj anonimnosti: nitko ne zna kako će ona presuditi nekom djelovanju, naime na temelju kojih kriterija, budući da nije poznato kako, i razlikuje li uopće što je pravedno, a što nepravedno. Ta anonimna pravda nije slijepa kako se misli u tradiciji zato da bi po zakonu pravedno i nepristrano sudila (Rawls). Ona nije slijepa zato da bi sudila svima jednako, jer bi time bila nepravedna prema pojedincu (F. Kafka). Ta je pravda *neselektivno slijepa* jer nitko ne zna kako i *razlikuje* li uopće što je *pravedno* a što *nepravedno*. Pred tom anonimnom pravdom svi strepe jer ne znaju djeluju li pravedno ili nepravedno. Ratni zločinci djeluju s punim uvjerenjem da djeluju pravedno, ali kad stvari uzmu drugi tijek, bježe pred onom drugom pravdom za koju ne znaju kako će im suditi.

Derrida želi vizibilizirati tu *semantički odsutnu moć pravde* dekonstrukcijom paradoksalnoga pozitivnog prava koje jasno razlikuje pravdu i nepravdu s vjerom da je to razlikovanje konačno. Na tom se pitanju određenja semantički anonimne moći pravednosti razilaze Habermas i Derrida kao i toliki drugi suvremeni teoretičari politike i prava, hermeneutičari i dekonstruktivisti. Moć te nepragmatičke konstitutivno *slijepa pravde* nije razumljiva u kontekstu europske pravne tradicije. Tradicija nas, naprotiv, uči da pravda mora biti slijepa kako bi nepristrano razlikovala pravdu od nepravde, kao i to da uspostavljanje pravde izvršenjem presude zahtijeva kraljevsku ili demokratsku izvršnu silu, jer pravda sama njome ne raspolaže. Tradicija nas nadalje, suprotno od svega rečenog, uči da je pravda ipak opredijeljena i selektivna; ona sudi onima koji pripadaju zakonu, a onima koji su izvan zako-

na pruža *gostoprinstvo*¹, ili ih prepušta *prirodnom stanju*. Dakako, sa stajališta konstitutivno slijepe pravde suvišno je raspravljati o tome je li sili potrebno pravno ograničenje, ili je pravu potrebna sila da bi bilo provedeno. Konstitutivno slijepe pravda ne vidi tu razliku. S jurističkog stajališta koje razlikuje *pravo* i *silu* može se cinično primijetiti da je svaki zakon maskirana sila kao u Ezopovoj basni o *Vuku i janjetu* (Derrida, 2001.: 26). Ali ni u prirodnom stanju nije drukčije, jer tamo gdje nema zakona nego vlada sila, tamo se također pokazuje da je sila kao pravo jačega nerazborita i nepravedna kao u Ezopovoj basni o *Lavu i mišu*. Zbog konstitutivne neravnoteže između zakonom ograničene i zakonom neograničene moći, pravednost nikada ne će biti ozbiljena u državi, kako je mislio Hegel, jer se pravednost faktički pojavljuje u formi konkretnoga prava koje je preusko da bi u svoje okrilje moglo obuhvatiti prirodno pravo svakog pojedinca, osim pod atomističkom pretpostavkom da su svi pojedinci jednaki kao atomi, ili pod pretpostavkom da pravni sustav nema ni političke ni anonimne okoline. Ako, međutim, pravni sustav ima okolinu, tada je svako pozitivno pravo *selektivno*, dakle inkluzivno i ekskluzivno. U pravnom poretku selekcija je utvrđena zakonom, u prirodnom stanju selekciju obavlja sila jačega. Zbog svoje selektivnosti svako je pozitivno pravo unatoč rekalmiranoj nepristranosti *zamaskirana moć* (*masked power*) jer, razlikujući pravedno od nepravednog, ne može u sebi obuhvatiti nevidljivo i nekodificirano prirodno pravo svakog pojedinca da čini nepredvidiva pravedna, kao i nepravedna, djela.

Pozitivno pravo je granica spram neodređenoga prirodnog prava i ta se granica u europskoj pravnoj tradiciji do dana današnjega branila silom. Ta je sila branila diskriminirajuće pravo na statusnu razliku između onih koji su u okrilju zakonske zaštite i onih koji su izvan nje. U staroj Europi ta je granica dijelila slobodne od robova, žene od muškaraca, bogate od siromašnih, vladajuće od vladanih, a danas prolazi kroz Europu dijeleći je na onu EU i onu izvan nje, dapače dijeleći svaku osobu na njezin *zakonom obuhvaćeni* oblik djelovanja i zakonom *neodređeni oblik* djelovanja.

Postavlja se pitanje može li se ta granica između zakonom obuhvaćenog i zakonom neodređenoga djelovanja braniti silom samog zakona, bez demokratski legitimirane sile: *Jer, jedno je sila zakona, a drugo je demokratski legitimirana sila*. Derrida je na to pitanje odnosa između zakonitog prava koje razlikuje što je zakonito a što nije i *neodređene konstitutivno slijepe pravednosti* odgovorio lapidarno: “Dekonstrukcija je pravednost” (Derrida, 2001.: 30). To znači da je pravednost proces prekoračivanja vrijedećega pozitivno-pravnog razlikovanja pravednoga i nepravednoga, tj. označivanje semantički odsutne pravednosti u skladu s navedenim Kafkinim paradoksalnim stajalištem da svakom pojedincu pripada *nepostojeći ulaz u zakon*. Za tog je pojedinca koji doživotno čeka pred vratima zakona, pravednost *isku-*

¹ Usp. Derrida, 2001.

stvo nemogućega. Zakon vrijedi općenito i ne može biti pravedan prema pojedincu, nego ga *diskiminira*: za pojedinca je pravednost nužno izvan zakona jer je zakon *konstitutivno slijep* za pravednost, ili kako Derrida kaže: “Pravo nije pravednost” (Derrida, 2001.: 33).

Vrijedi li to *mutatis mutandis* i za Europski ustav koji se odnosi na mnogobrojne države članice od kojih ni jedna njime nije potpuno zadovoljna, a države izvan nje ne uživaju njegovu zaštitu. Ili drugi primjer: Sudačka presuda u procesu konkretnom prekršitelju zakona lebdi između zakonom određene pravde i neozakonjene *anonimne pravednosti*, dakle u neizvjesnosti koju je Pilat izrekao pitanjem: Što je istina? Sučevu odluku u toj dvojbi ne jamči nikakvo pravilo. Njegova je odluka do neke mjere autonomna i neizvjesna, *jer sudac je konkretna osoba, a ne inkarnacija zakona*. Prema Carlu Schmittu, sudac donosi odluku *ex nihilo* svega onoga što je zakonom predviđeno. Derrida ne prihvaća to stajalište jer on odgovor na pitanje kako nastaje originalna presuda traži u *pravnom postupku* u kojem se u neravnoteži pozitivnog prava i odsutne pravednosti pravo proširuje vizibilizacijom u pozitivnom pravu semantički, a ne decizionistički određene pravednosti. Tu neravnotežu između pozitivnog prava i semantički odsutne pravednosti štiti diskriminirajuća sila, i postavlja se pitanje koja je to sila: *sila pozitivnoga prava, sila odsutne pravednosti ili demokratski legitimirana sila*? Demokratska sila, bila ona i ustavno ograničena, ne može spriječiti pravne presedane, jer ustav ne regulira nepostojeće prekršaje. Stoga je svaka presuda u odnosu na zakon originalna. Presedani izmiču i pravnoj i političkoj sili i ne može ih se spriječiti. Presedani neprekidno proširuju pozitivno pravo, koje se kreće rubom ozakonjene i neozakonjene pravednosti, pa su tako sudske presude i zakonite i nezakonite. Posredstvom takvih paradoksalnih presuda ulazi ono zakonom nepredviđeno i nepredvidivo u zakon i postaje njegovim dijelom. Dakako, sudionici konkretnih procesa selektivno su slijepi za taj paradoks pravnoga postupka koji je istodobno i zakonit i protuzakonit. Paradoks se vizibilizira u žalbenim procesima i interpretacijama presuda pa je svaku presudu moguće proceduralno osporavati² ako je, daka-ko, objavljena i time javno dostupna.

Derridu ne zanima sudsko kolebanje između dviju mogućih presuda, nego iskustvo onoga što ne proizlazi iz takve kalkulacije jer nije dio nikakva pravila, niti se može pripisati nekom pravilu (Derrida, 2001.: 49) pa je stoga neproračunljivo.³ Taj odnos prava i pravednosti koji nije dio vrijedećega

² Iznimke su u tom smislu novovjekovna utemeljivanja nacionalnih država. U tim je utemeljujućim aktima (revolucijama) uporabljena nezakonita sila koja je uspostavila ustavni poredak nacionalne držve i istodobno potisnula u zaborav *nezakonitu silu* koju je upotrijebila pri rušenju vrijedećega pravnog poretka.

³ “Svakojoj odluci koja se dogodila ili svakom događaju (*Ereignis*) odluke nazočuje neodlučivo nalik sablasti, ili poput bitne sablasti” (Derrida, 2001.: 50-51).

pravnog postupka predstavlja kretanje dekonstrukcije, ili proizvođenje novoga pozitivnog prava dekonstrukcijom njegovih pravila unutar samoga pozitivnog prava⁴, dakle ne *ex nihilo*.

Time postaje razumljiv postupak dekonstrukcije. Dekonstrukcija pozitivnog prava u konkretnom slučaju nije argumentativni postupak koji se oslanja na vrijedeći zakon kao posljednji argument, jer ne postoji zakonska premisa na temelju koje bi se moglo interno ili eksterno argumentirati za ili protiv učinjenog zločina koji nije zakonski reguliran. Argument treba tek proizvesti i budući da još nije označen, nije ga moguće ni primijeniti. On ima obilježje *neraspoloživog događaja (Ereignis)* bez presedana. Paradoks zakonski nepredviđene presude vizibiliziranjem zakonski odsutnog argumenta jest u tome što je u sudskom procesu moguće vizibilizirati nevidljivi smisao u zakonski evidentnom slučaju. Semantičko prekoračivanje zakonskog argumenta generira proširivanje pozitivnoga prava unutar pravnoga postupka obilježavanjem nove diskriminacijske linije između pozitivnoga prava i pravdnosti.

Time postaje jasnije zašto predloženi Ustav Europske unije nije legitimiran ni kršćanskom tradicijom, ni narodom, nego samo “mističnom silom” prava, odnosno ustava o kojemu javnost tako malo zna da ga je u Francuskoj i Nizozemskoj lako odbacila. To je tako ne samo zato što nema europskog naroda, niti samo zato što, prema Locke, političke zajednice treba strogo odvajati od religijskih, nego prije zbog Schmittova argumenta u semantičkoj interpretaciji: “Svi pregnantni pojmovi modernih nauka o državi su sekularizirani teološki pojmovi ... Izvanredno stanje ima za jurisprudenciju analogno značenje kao čudo za teologiju ... Prosvjetiteljski racionalizam odbacio je izvanredni slučaj u svakom obliku. Konzervativni pravници proturevolucije mogli su stoga analogno teističkoj teologiji osobni suverenitet monarha ideološki podupirati” (Schmitt, 1979.: 49). Polemičko pitanje tko je suveren u državi – *monarh, narod* ili *Bog* – postavili su liberalni prosvjetiteljski kritičari feudalnog poretka. Oni su pošli od premise da je s voljom racionalnih bića moguće argumentativno raspolagati, pa su među poznatim mogućnostima suverenitet utemeljili na *razumu* građana republike, a ne na *čudu, izvanrednom stanju* ili *događaju (Ereignis), narodu* ili *Bogu* kao argumentativno neraspoloživim instancijama.⁵

⁴ Ta se novonastala pravda ne može neposredno primijeniti na druge slučajeve jer ju je potrebno najprije pravno markirati da bi postala dio pozitivnoga prava, a s tradicionalističkoga je stajališta potrebna još i demokratska potvrda novoga pravnog stanja stvari.

⁵ Carl Schmitt, naprotiv, inzistira na pojmu odluke *ex nihilo* koja je kod njega dvosmislena. Jednom tvrdi da je razlikovanje pretpostavka odluke i zaključuje: *distinguo ergo sum*; drugi put smatra da odluka ne počiva na slobodnom izboru između dviju mogućnosti nego na slijepoj zapovijedi (*das blinde Vorgebot*) (Usp. Schmitt, 1991.: 314).

Nasuprot prosvjetiteljskim liberalima, demokrati su suverenitet utemeljili na nepredvidivoj volji naroda. Za dekonstruktiviste, međutim, narod *nije* suveren ni s racionalističkog, ni s demokratskog stajališta, kao ni sa stajališta historijskog apriorija, jer ti ga *aprioriji* osljepljuju za odluke koje transcendiraju njegovo argumentativno, demokratsko i povijesno iskustvo. Narod ne može odlučivati o onome što mu je posve nepoznato, jer narod, na posljétku, ne raspolaže ni sam sobom: *Kolektivni subjekt je fantom*. Odluke koje zavređuju da ih se tako zove donose se na granici čija je druga strana neoznačena, pa je tek treba označiti: prema Habermasu *preddemokratskim* komunikativnim djelovanjem i diskursom, prema Derridi procesom dekonstrukcije pozitivnoga prava, tj. procesom vizibilizacije pravednosti koja nije regulirana pozitivnim pravom. Ako je dekonstrukcija *u aktu pravednost*, onda je vidljivo da je Habermasova teorija komunikativnog djelovanja i diskursa ostala još uvijek na prosvjetiteljskim pozicijama za koje Schmitt sa svoga egzistencijalno-voluntarističkoga gledišta kaže da je iz njegovih pojmova izbačeno čudo, događaj i izvanredno stanje. Prema Habermasu, historija predodređuje budućnost i pritom ispušta iz vida da je i budućnost prezentna konstrukcija koju treba dekonstruirati da bi se dogodila upravo onako kako nije bila historijski predviđena. Pravo Europske Unije proizlazi iz procesa dekonstrukcije onih pravnih stečevina sadržanih u europskom pravu. Europsko pravo je *via facti* sebe ovlastilo da odsutnu pravednost izvodi iz procesa dekonstrukcije vrijedećih pozitivno pravnih stečevina, a ne na temelju demokratske volje europskih naroda koji, dakako, *a posteriori* mogu prihvatiti ili odbaciti te autogenerativne pravne učinke u vlastitim državama i tako ipak demokratski dirigirati novo pravo, što se upravo i dogodilo s prijedlogom europskog ustava.

Demonstrirajmo to kontrafaktički. Europska Unija nije, niti može biti zasnovana na Hobbesovu načelu *autoritas non veritas facit legem*, jer to bi značilo uvođenje apsolutne monarhije, ili, pak, *demokratsku diktaturu* većine. Hobbesovo načelo nije za Europsku Uniju primjenjivo ni u obliku *veritas non autoritas facit legem*, kako je tezu izvrnuo Hermann Lübbe. Istina koja bi sve obvezivala vodila bi prema Kantovu argumentativno zasnovanom kozmopolisu, ili liberalnom epistemološkom totalitarizmu, ili bi zaglibila u hermeneutičkom historizmu koji iz onoga što je bilo izvodi ono što će biti, kao da povijest Europe nije bila poprište tragičnih sukoba. Riječju, europsko pravo ne mogu jamčiti historijski oprobane suverene sile ni demokratska volja nepostojećega europskog naroda, ni kantovski određena sila racionalnog argumenta. Ono se mora osloniti na silu prava samog i stoga na drukčiju interpretaciju suvereniteta od one novovjekovne koja je derivirana iz novovjekovnoga pojma samouzroka, *causa sui*.

Habermas je predložio da se europsko pravo legitimira komunikativnim djelovanjem i diskursom, ne samo kao zamjenama za demokratsko preglasavanje, nego i kao preduvjetom demokratskog odlučivanja. Time je ostao vjeran ne samo prosvjetiteljskim iluzijama, nego i dualnoj metafizici u praktič-

kom aspektu. Derrida predlaže permanentnu dekonstrukciju pravnih stečevina EU-a i pritom inzistira na *razlikovanju prava i politike* kao dvaju strogo različitih medija, koji ne stoje ni u hijerarhijskom ni u kauzalnom odnosu jedan *iznad* drugoga nego jedan *pokraj* drugoga u odnosu meke ili *semantičke nesumjerljivosti* (Kimmerle, 2004.: 45). Pravne stečevine Europske Unije prema toj intenciji ne legitimira europski narodni suveren ni heterogeni ansambl europskih naroda nego *moć odsutne pravednosti* u europskom pravu. Nepostojeća pravednost u postojećem europskom pravu ne ugrožava europski pravni poredak, nego ga, prema Derridi, omogućuje. Solidarnost heterogenih članica ne postiže se autoritetom jedinstvene demokratske suverene volje, ni kulturnim identitetom Europe, ona proizlazi iz odsutnosti bilo kakvoga *izvanustavnog jamstva pravnoga poretka*. Referentna točka pravnoga djelovanja ili izvanustavni jamac europskog ustava i europskog prava jest “anonimna pravednost nepostojećega, tj. tek dolazećeg zakona koji ne otežava, nego tek omogućuje suđenje” (Kimmerle, 2004.: 117). Riječ je, prema Derridi, o bezdanu silovitoga neraspoloživog povijesnog događaja (*Ereignis*) kojim se očituje ono što prethodno semantički ne postoji, dakle novina koja nije predvidiva s pozicija ma kojega *apriorija*, jer je u postojećemu (Derrida, 1978.: 118) pravnom poretku semantički odsutna: “Ta pravednost koja nije pravo jest kretanje dekonstrukcije ...” (Derrida, 1978.: 52). To kretanje dekonstrukcije vrijedećega prava legitimira pravo europske političke tvorevine *sui generis*.

O semantičkoj nepostojećoj pravednosti narod ne može ništa znati pa o tome ne može odlučivati ni jedan, a ponajmanje nepostojeći europski narod. O semantičkoj nepostojećem nemoguće je *plebiscitarno odlučivati*, osim na Schmittov decizionistički način *ex nihilo*, a tom se kolateralom u funkciji nihilistički redefiniranog preduvjeta mogućnosti⁶ Derrida ne želi poslušiti.

Narod može interesno i demokratski odlučivati samo o poznatim alternativama, ali racionalno formulirane alternative treba najprije semantički označiti, a takve kreativne oznake transcendiraju vrijedeće pozitivno pravo. Kreativna odluka koja transcendirira vrijedeće pozitivno pravo može se dogoditi samo izvan svih proračuna, pravila, programa i predviđanja (Derrida, 1991.: 57). Uvjeti za takvu kreativnu odluku prisutni su na semantički anonimnan način u vrijedećem pravu, treba ih samo označiti, jer u svakom vrijedećem pravu postoji osigurana *rezerva propuštenih pravnih prilika*, kako je Luhmann revidirao tradicionalni pojam potencije u kojem su unaprijed bile poznate sve mogućnosti. Posljednja instancija pri pravnom i političkom odlučivanju jest uvid u *propuštene prilike* prikrivene ili pozitivnim pravom, ili konvencionalnom redundantnom političkom praksom. Otud slijedi da je subjekt europskoga ustavnog i političkog poretka semantički *anoniman*. Taj

⁶ “... to je u suprotnosti sa stvaranjem ni iz čega, naime stvaranje ničega kao preduvjeta mogućnosti samostvaranja stalno novog svijeta” (Schmitt, 1970.: 125).

anonimni skriveni “mistični autoritet” jest jamac pravnog i ustavnog poretka. Njega ne legitimira neka poznata sila izvan prava, dakle ni demokratska većina, niti argumentativna istina, još manje historijska svijest, nego taj *mistični semantički odsutni autoritet* prava samog. Time pitanje o sili koja legitimira pravo i jamči njegovo provođenje nije skinuto s dnevnog reda. Riječ je o tome kako odrediti tu anonimnu silu koja legitimira pravni poredak: je li to sila samog prava, ili demokratska sila većine izvan prava. Prema odgovoru na to pitanje razlikuju se euroskeptici i eurooptimisti (hermeneutičari i destruktivisti).

Kako to objasniti? Nijedan ustav ne može bez ostatka legalizirati političku silu i nijedna politička sila ne može bez ostatka derogirati ustav. Riječ je o različitim nesumjernih djelatnostima ili medijima. S onu stranu svake političke prakse vrebja neraspoločivo predpolitičko *prirodno stanje*, a s onu stranu svakoga pravnog poretka vrebja *nekodificirana* pravednost. Tako postaje očito da svako institucionalizirano pravo *razlikuje* pravo i ne pravo i time *invizibilizira* onu pravednost (Derrida, 1991.: 76) koja ne razlikuje pravdu od nepravde. Kako je već pokazano, pravna geneza prava i politička geneza politike ne stoje u hijerarhijskom kauzalnom ili teleološkom odnosu, nego postoje paralelno kao dva nesumjerna medija. Ako se, međutim, misli u tradicionalnim kauzalnim i teleološkim pojmovima, tada svako političko oblikovanje političke zajednice, bili to *polis*, *carstvo*, *država* ili *europska unija sui generis*, dovodi do uporabe političke sile protiv vrijedećega pozitivnog prava, a u aktualnom europskom slučaju do ograničavanja suverenog prava članica unije. U takvim se slučajevima političkom silom uspostavlja novo pravo, a staro prestaje vrijediti. Iz takvih povijesnih iskustava političkog mijenjanja vrijedećega pravnog poretka proizašla je tradicija kauzalnog tumačenja odnosa prava i politike koja još uvijek obilježava mišljenje svih konzervativnih euroskeptika koji misle da će se Europska Unija raspasti pod udarom nacionalnih političkih sila koje ne može ograničavati europskim ustavnim pravom, jer iza tog prava ne stoji viša nadnacionalna sila političke prisile koja bi bila jača od sile narodnih demokracija u nacionalnim državama.

Suprotstavljajući se takvom tipu argumentacije iz “drugog filma”, Derrida konstruira protutezu o “mističnom autoritetu prava samog”. Kako bi ilustrirao tezu, on poduzima dekonstruktivističku interpretaciju Benjaminova teksta *Zur Kritik der Gewalt* (1921.). Derrida nastoji pokazati da europsko pravo nije ugroženo nedostatnom političkom potporom političkih elita, nego da pravo *autoimunosno*⁷ ugrožava samo sebe sukladno tezi: *Nemo contra jurisprudentia nisi jurisprudentia ipse*. Taj je paradoks razumljiv ako se ima na umu da je pozitivno pravo ugroženo od semantički neoznačene *konstitu-*

⁷ Pojam *autoimunosti* Derrida jasno tumači u svom razgovoru s Giovannom Borradori. Usp. Derrida, 2004.

tivno slijepo pravednosti koja neočekivano i neuračunljivo djeluje u vrijedećem pravu kao njegov semantički anonimni sadržaj koji je nevidljiv selektivnom pozitivnom pravu. Pozitivno pravo djeluje, ali ne vidi sebe pri djelovanju (to je efekt slijepo pjege) i tako *autoimunizira* obrambeni mehanizam kojim se pravni sustav štiti od vanjskih političkih napada (Derrida, 2004.: 194). Autoimunizacijom se pozitivno-pravni poredak izlaže političkoj destrukciji umjesto da se autogenerativno promijeni “*mističnom silom*” samoga prava. Svako se pravo nastoji održati pred naletom sile nove, pa i revolucionarne, politike: “Nema stoga nikakva ugovora kojem sila ne bi bila početak i kraj” (Derrida, 1991.: 97). Pritom treba razlikovati je li riječ o pravnoj ili političkoj sili; ako je riječ o pravnoj sili, tada, kako misli Benjamin, treba razlikovati onu pravnu silu koja *održava* poredak i onu koja ga *ugrožava*. Sila koja ugrožava pozitivno pravo jest, sukladno dekonstruktivistima, odsutna pravednost u pozitivnom pravu.⁸

Da bi se izbjeglo kauzalno povezivanje prava i politike, politike i prava, mora se, sukladno dekonstruktivističkoj metodologiji, političko djelovanje razmatrati kao poseban oblik djelovanja uz koje paralelno postoji autonomno pravno djelovanje. Oba djelovanja stoje u odnosu dvostruke *semantičke kontingencije*: jedno prema drugom i svako posebno prema svojoj *anonimnoj, neoznačenoj strani*. Time se uzima u obzir da u svakome pozitivnom pravu djeluju i semantički neoznačene sile pravednosti koje imanentno snagom propuštene ili neizvršene pravednosti ugrožavaju pozitivno pravo. Otud slijedi da je permanentnom inovacijom ili dekonstrukcijom pozitivnoga prava moguće izbjeći eksternu političku destrukciju pravnoga poretka.⁹ S tom se anonimnom prijetnjom odsutne pravednosti u pozitivnom pravu, koju Derrida naziva “*mističnim temeljem pravnog autoriteta*”, mora računati kao s *nepolitičkim jamcem* europskoga pravnog poretka. Taj pravno *anonimni suveren* europskoga prava, ili taj *mistični autoritet zakona* nije sredstvo ni za očuvanje ni za obaranje ustavnopravnih stečevina EU-a, nego njihova *pravna* a ne politička, ekonomska, ili bilo koja druga legitimacija. Ako se

⁸ Suvremena parlamentarna demokracija koja se diči svojim legalitetom i strogom diobom vlasti zaboravila je nasilje kojim je uspostavljena u sukobu s apsolutnom monarhijom i to je žalosno stanje suvremenog parlamentarizma ili njegovo sljepilo prema vlastitome protupravnom djelovanju. Heidegger i Carl Schmitt su parlamentarizam podsjetili na njegov zaborav političke sile, ali su pritom rehabilitirali samo političku silu, ali ne i silu prava. Stoga, ima li pravo Schmitt koji ishod političkog sukoba prijatelj – neprijatelj smatra egzistencijalnim izvorom svakoga pravnog poretka izvrćući Kantovu i neokantovsku, Kelsenovu tezu da se svi sporovi mogu pravno riješiti i da je politička sila legitimna samo kad provodi pravo ili kad je pravno ograničena.

⁹ Nije to ništa neobično. Taj je postupak primijenjen u Hrvatskoj nakon izborne pobjede HDZ-a. Ustav Socijalističke Republike Hrvatske nije nasilno ukinut niti je nastupio ustavni vakuum i diktatura parlamenta kao novog zakonodavca, nego je sve do parlamentarnog usvajanja novoga Božićnog ustava vrijedio stari ustav, čime je ustavna kriza ustavno riješena.

Europska Unija želi uspješno suprotstavljati svojim periodičnim krizama, tada uza sve neodstranjive pragmatike članica mora imati u “vidu” i ono *nevidljivo u vidljivom* kao odsutno jamstvo stabilnosti svog poretka. Sve pragmatike koje su unaprijed znale što hoće i slijedile predmet svoje volje već su se egzistencijalno blamirale u žalosnoj europskoj povijesti. Nevidljiva pravednost u vidljivom pravu koja se nepredvidivo razotkriva u tijeku pragmatičkog djelovanja paradoksalno je uporište europskoga jedinstva. Ta nevidljiva druga strana svake pravne pragmatike paradoksalno “poziva na to da se vizibilizira ono što o sebi mora ostati nevidljivo” (Luhmann, 1996.: 213); naime, trivijalna činjenica da akter pravnih (političkih) procesa ne vidi sam sebe pri djelovanju. Budući da svi koji politički i pravno djeluju u Europskoj Uniji već naslućuju da će se dogoditi i ono nepredviđeno, to im je to znanje o neznanju, ili ta anonimna odsutna realnost preuzela funkciju *anonimnog suverena*¹⁰ koji jamči lojalnost europskim pravnim i političkim stečevinama. Dakako, to *znanje o ne znanju* kao mistični suveren europskih pravnih stečevina nije novina u europskome pravno-političkom iskustvu. Od početka europske pravno-političke povijesti Europljani računaju s nepredvidivošću Božjih, vladarevih i narodnih odluka. Danas ta *neimenovana* nepredvidivost disponenta posljednje odluke predstavlja anonimnog suverena europskoga pravnog i političkog poretka. Historijski poznati suvereni autoriteti nisu prihvatljivi multikulturalnoj Europi. Europa nema samo jednu crkvu ni samo jedan narod, niti želi imati jednog vladara poput smrtnoga Boga. *Na djelu je ostalo samo bitno svojstvo tih suverenih autoriteta europske historije: njihova nepredvidivost i neraspoloživost*. Europska Unija gradi svoj pravni poredak osluškujući toga *anonimnog nepredvidivog suverena* koji ulijeva strah i poštovanje. Taj anonimni suveren, ili ta nepredvidiva potencija jamči pravni poredak Europske Unije i po tome se ustav Europske Unije razlikuje od ustava članica Europske Unije, jer njih legitimiraju narodi sa svojim prepoznatljivim historijski oblikovanim mentalitetima i tradicijama. Europski narodi i njihove države nisu anonimne sile, oni se jasno razlikuju i historijski su dobro profilirani. Ustavu Europe ne treba analogna narodna legitimacija i privola; on se, kako je utvrdio i Luhmann, legitimira procesom transparentnog rješavanja¹¹ nepredvidivih pravnih situacija koje autogenerativno proizvodi europski integrativni proces. Taj proces ne vidi samoga sebe zbog paradoksalnog svojstva *slijepa pjege* koja omogućuje najbolju vidljivost na mjestu na kojem se ništa ne vidi: vizibilizacija nevidljivih strana toga integrativnog procesa tijekom stvaranja europskoga prava i europskog ustava specifična je legitimacija europskoga jedinstva. Riječju, europski se ustav ne

¹⁰ O tome Luhmann kaže: “U historiji političke teorije susrećemo se s paradoksalnim problemom *suvereniteta* na temelju kojega je na najvišoj točki sustava nuždan element s *neobjašnjivim svojstvima*, moment proizvoljnosti odlučivanja kojega se nije moguće odreći” (Luhmann, 2002.: 33).

¹¹ Usp. Luhmann, 1989.

legitimira *demokratskim većinama* nego vizibilizacijom nevidljivih aspekata europskoga integracijskog procesa. U tom je smislu sadržaj europskog ustava u odnosu na ustave nacionalnih država *marginalan*. On najvećim dijelom usvaja postojeće europsko pravo, a potom regulira ona *rezidualna pitanja* koja prekoračuju okvire nacionalnih ustava članica i taj se rezidualni dio legitimira procesom transparentnoga rješavanja problema koje generira integrativni proces. Ustav Europe htio je regulirati način rješavanja problema koji izviru iz integracijskih procesa. Ti problemi nisu prethodno predviđeni niti postoje sigurna pravila njihova rješavanja, naprotiv, oni zahtijevaju kreativna rješenja i to im je ustav EU-a u metodičkom smislu trebao omogućiti. Neuspjeli referendum u Francuskoj i Nizozemskoj dokaz su da je ta uloga ustava građanima bila nejasna. U danim uvjetima manjkave političke potpore Francuzi bi na referendumu odbacili i ustav Francuske. Pritom zabrinjava činjenica što su s odbačenim ustavom Francuzi *via facti* doveli u pitanje i sve dosadašnje ugovore od kojih je pretežno načinjen prijedlog ustava. Je li Francuska još članica Unije? Ili se može reći da ustav EU-a snagom načela *pacta sunt servanda* funkcionira i bez demokratske privole Francuza?

Primjer specifičnog funkcioniranja europskoga prava jest načelo *supsidijarnosti*: većinu ustavnih sporova može se rješavati u nacionalnim okvirima, a oni koji nisu predviđeni nacionalnim ustavima rješavaju se u europskim institucijama. Stvarni razlog odbijanja ustava bio je uvid da će u perspektivi Europski ustav neprekidno sve jače utjecati na pravni poredak članica, jer on se permanentno nadograđuje bez demokratskog verificiranja, dok bi nacionalni ustavi, koji zbog svoje vezanosti uz demokratsku verifikaciju nemaju tu fleksibilnost i permanentnu otvorenost, tako postupno zastarijevali. Ustav Europe stoji u specifičnome semantičkom odnosu s političkim i ustavnopravnim procesima u nacionalnim državama te prema njima djeluje drukčije nego vrijedeći nacionalni ustavi. Ustav Europe ne stoji u nadređenome *hijerarhijskom* nego u *paralelnom* odnosu prema ustavima i političkim procesima u nacionalnim državama. To znači da Ustav Europe nije nadređen nacionalnim ustavima, niti nacionalnim političkim procesima. *Ti procesi teku paralelno jedan uz drugi i stoje u odnosu meke nesumjerljivosti ili semantičke iritacije*. Međusobno se nadopunjavaju kao jamci mira u Europi. Na posljetku, Unija je i nastala kao odgovor na permanentne prijetnje ratova među europskim državama koje nije mogla spriječiti nikakva zajednička prošlost i mnogo “štrapacirani” pojam europskoga kulturnog identiteta, još manje ekonomska pragmatika koja je po definiciji egoistična i ekskluzivna. Europski se ustav, prema političkim procesima i ustavima država članica, odnosi, da se poslužimo primjerom Donalda Davidsona, kao da je riječ o dvama različitim govorima. Sporazumijevanje tih dvaju različitih tipova djelovanja *europskoga* i *nacionalnoga* moguće je samo na razini one *univerzalne semantike* koja nije vezana ni uz jedan ni uz drugi tip djelovanja ili govora, nego pronalazi putove sporazumijevanja između Saturnovca i Engleza

drukčijim tipom *djelovanja*. Kakvim djelovanjem? *Inovativnim!* Nepredvidivi *dogadaji*, koji poput sjene prate svako pravno i političko djelovanje moraju se najprije označiti, *vizibilizirati* da bi se mogli konvencionalizirati i time postati razumljivi članicama Unije i tek ih se nakon toga može učiniti obvezatnim za sve članice, ako se one s tim konvencijama, sukladno svojim ustavima, demokratski suglase. Ustav Europe, dakle, ne vrijedi *a priori* za sve nepredvidive ustavne slučajeve, nego samo predstavlja metodu reagiranja na nepredvidive ustavne sporove. Derrida bi rekao: Europski ustav živi u procesu permanentnih dekonstrukcija ili on je pravilo koje *ne zabranjuje autodekonstrukciju*. Svaki je ustav, pa tako i budući europski, derivat prethodne dekonstrukcije, dakle rezultat prethodne inovacije. U nacionalnim državama ustavne inovacije prolaze proces političke, demokratske verifikacije i legitimacije. Europski ustav otvara mogućnost permanentnog inoviranja bez eksternih političkih intervencija, dakle bez političke i demokratske legitimacije, tj. autogenerativno. Znanstvene i političke elite ustale su protiv te mogućnosti. Time se postavlja pitanje: Kako može funkcionirati politička zajednica bez imenovanog suverena koji legitimira ustavni poredak, ili kako je moguć ustav bez naroda i države? Očito zato što narod nije kompetentan za odlučivanje o onome što je pravedno, a kako nema ni europske države, to se ni nju ne može pitati. Pravda je u rukama pravde i pravednosti, inače je na djelu linč. Na francuskom je referendumu linčovan *prijedlog europskoga ustava*.

Europska Unija je otvoreni političko-pravni proces izlaženja iz prirodnog stanja u kojem su se europski narodi permanentno nalazili sve do razornih Prvoga i Drugoga svjetskog rata te recentnog rata na tlu bivše Jugoslavije. *Unija je oblik ugovorne političke zajednice*. Ugovori o kojima je riječ nisu fiktivni kao u prosvjetiteljskoj političkoj teoriji, nego se doista sklapaju među članicama. Europske ugovore ne potpisuju ni slobodni pojedinci ni slobodni narodi nego slobodne nacionalne države koje se pristupom ugovorima odriču dijela svog suvereniteta, ali ne u korist drugog naroda, ili europske birokracije i tehnokracije, kako lamentiraju euroskeptici, nego u korist *modus vivendi* (Hobbes) u multikulturalnoj Europi. Kako te ugovore bez demokratske legitimacije *europskoga naroda* tumače hermeneutičari Habermas i Bubner, a kako destruktivisti?

Hermeneutičari smatraju da je ugovore, pa i ustav, moguće sklapati i mijenjati demokratskim procedurama po uzoru na demokratske procese u nacionalnim državama i tu se, poput Bubnera, susreću s problemom nepostojeće europske demokratske osnove. Habermas uz to predlaže permanentno uklapanje nesporazuma među članicama permanentnom komunikacijom i diskursom, što dovodi do konsenzualnog ili deliberativnog proširivanja ugovora prije demokratskog odlučivanja, ili kao njegov *surogat*. Pitanje je, dakako, tko deliberrira? Narodi ili njihove političke elite? Permanentna interpretacija komunikacijskih nesporazuma među članicama permanentnim diskursom

proširuje poznata značenja ugovora novim značenjima, ali to se postiže samo *a posteriori*. Tim se *aposteriornim* redefiniranjem značenja ugovornih obligacija ne tematizira problem izvora promjena koji su anonimni i tako ne mogu biti predmetom komunikacije i diskursa. Podrijetlo promjena ostaje anonimno jer je ta komunikativna metoda selektivno slijepa za inovacije. Ona sve što se događa dočekuje s historijskim predrзумijevanjem, a ono se falsificira singularnim slučajevima koji se na foliji konvencionalnog razumijevanja fenomena očituju kao iznimke. Riječju, Popperov proces falsifikacije kao metoda označivanja inovacije ne izlazi iz okvira tradicionalnoga transcendentalizma, nego samo predlaže metodu njegova permanentnog proširivanja.¹² Hermeneutičari i Popper računaju s poznatom okolinom svojih sustava, oni misle da istražuju realnu prirodu i realno društvo, a ne semantiku znanja o prirodi i društvu. Dekonstruktivisti nastoje imenovati i označiti anonimne mogućnosti postojećeg znanja koje nisu dostupne nikakvome formalnom ili historijski proizvedenom aprioriju, jer on je za njih načelno selektivno slijep. Anonimni sadržaj neznanja u znanju permanentno generira nepredvidive događaje i fungira kao anonimna moć koju tek treba ustavno (tekstualno) označiti kako bi se o njoj moglo *a posteriori* deliberirati ili demokratski odlučivati. Demokratski se može odlučivati tek kad je pitanje o kojem se odlučuje već postavljeno. Formulacija pitanja jest čin kreativne moći obnašatelja ustavnopravne i političke djelatnosti. S dekonstruktivističkog stajališta ustav Europe nije pravni *model* koji se verificira, falsificira ili aplicira na europske političke procese, nego *metoda* permanentnog uspostavljanja novih pravila, ili njihovo permanentno uspostavljanje (Derrida, 1991.: 54) dekonstruktivističkim, a ne kao u Habermasa *aposteriornim* komunikativnim djelovanjem. Ustav Europe se ne će primjenjivati na članice Unije poput Pitagorina poučka na sve trokute jer ustav se, za razliku od Pitagorina poučka, ne odnosi samo na sve moguće trokute nego i na posve nepredvidive likove, naime, na sve nepredvidivosti ustavnih semantika svojih članica. Predloženi ustavni tekst nije usuglašen na temelju apstraktne ideje dobra ili pravednosti, niti na temelju europske tradicije i kršćanskih korijena Europe, još manje ga jamči europski narod kao sam sebi dovoljan suveren.

Drugim riječima, taj još *neusvojeni prijedlog ustava* Europe ne smijemo čitati kao klasični tekst otvoren interpretacijama na temelju historijski oformljenog predrзумijevanja teksta, nego kao *označenu, usvojenu stranu* procesa čija je druga strana *anonimna* i kao takva utječe na njegovo osmišljavanje i proširivanje. Samo je tako moguće izići iz *circulus vitiosus* prema kojem Europa izrasta iz predrзумijevanja svojih historijskih korijena. Upravo suprotno, ona te svoje heterogene korijene dekonstruira u procesu označivanja njihovih semantički anonimnih značenja i time proizvodi svoje političko

¹² Karl Popper nije nikad prihvatio Wittgensteinovo transcendiranje značenja znakova u drugom mediju.

i pravno naslijeđe. Očito je da postoji neravnoteža između tekstualno označene i tekstualno neoznačene strane ustavnoga teksta i ta neravnoteža izaziva permanentnu dekonstrukciju tekstualnih značenja, čime je permanentno otvoren proces proširivanja značenja ustavnog teksta. Oni koji sjede za europskim stolom permanentni su akteri procesa dekonstrukcije postojećih ugovora. U tom binarnom rasponu između vrijedećega ustavnog teksta i nepredvidivog, semantički anonimnog značenja teksta moguće je vrijedeći ustavni tekst procesom dekonstrukcije¹³ proširivati označavanjem, kako ustavno odsutne pravde tako i sankcija za prekršaje ustava koji još nisu ustavno označeni. Ili, da to kontrafaktički ilustriramo: Kad bi se ustav Europe izveo iz historijskog razumijevanja ideje pravednosti, ili iz ideje dobra, ili iz zajedničke kulturno-historijske tradicije u funkciji *hermeneutičkog apriorija* europskoga jedinstva, tada se ne bi mogao primjenjivati bez tradicionalnih već poznatih sredstava prisile na koji ni jedan narod ne bi pristao, jer svaki u odnosu na spomenute vrijednosti ima vlastitu tradiciju. Stoga se ustav ne poziva na te represivne sile. Europljani zbog drugih razloga poštuju europsko pravo i ustav. Tu drugu stranu europskih procesa ne vide ili ne žele vidjeti euroskeptici, jer misle ustav isključivo iz aspekta nacionalnih država. Eurooptimisti vide Europu u svjetlu izlaska iz te novovjekovne paradigme i misle ustav iz aspekta njegove autogenerativne snage da se na pravni način suoči s ustavno anonimnom okolinom, naime, s neoznačenom pravdom u pozitivnom pravu. S dekonstruktivističkoga se stajališta predloženi ustav Europe ne će primjenjivati na političke procese u nacionalnim državama s pomoću klasičnih sredstava represije, nego semantičkom afekcijom ustavnopravnih procesa u nacionalnim državama, a to znači “mističnom” snagom ustava samoga. Europski ustav nije model za kauzalnu aplikaciju na političke procese nego konvencionalna uputa za pravno rješavanje ustavno nepredviđenih i nepredvidivih ustavnopravnih situacija koje zbog svoje anonimnosti transcendiraju mogućnost ustavne tužbe. Ne može se, naime, suditi protiv prekršitelja nepostojećega ustavnog prava. Ono što je u ustavu *semantički nepostojeće*, to ne može biti predmetom kaznenoga procesa, niti diskursa, naprotiv, ustavno nekodificirana pravda je ona “mistična” sila prava samog koja dekonstruira vrijedeći sustav selektivne represije i istodobno ta ista još nekodificirana pravda semantički prijeto još nepočinjenim ustavnim prekršajima. Ustav se stoga mijenja i nadograđuje legitimiran anonimnim ili mističnim autoritetom prava samoga. To pravo ograničava demokratske procese samo semantički, tj. oni slijede vlastitu logiku, ali znaju da je ta logika semantički suodređena pravdom koju nije moguće politički ograničiti niti je politički zloupotrijebiti, jer su pravo i politika nesumjerljive djelatnosti. S dekonstruktivističkog se stajališta ustavnim procesima ne primjenjuju ustavne odredbe na različite singularne slučajeve, nego se singularni politički slučajevi ustavnopravno rješavaju. Europsko pravo ne živi *samo* u procesu svojih

¹³ Usp. Luhmann, 1989.

aplikacija na različite pravno predviđene slučajeve, nego se permanentno inovira pravnim rješavanjem ustavno nepredviđenih slučajeva.¹⁴

U tom smislu treba razumjeti Luhmannovu tezu o autogenerativnom razvitku ustava na temelju ustavne percepcije ustavno anonimnih političkih afekcija koje mogu iritirati onu ustavnu proceduru koju ustavna procedura može registrirati kodom ustavno – neustavno. Za sve druge moguće situacije ustav je konstitutivno slijep. Ustav ne određuje granice političkoga djelovanja, nego pravno rješava ona pitanja koja nije moguće riješiti na politički način. Vrijedi i obratno, demokracija kao oblik političkog odlučivanja ne predodređuje ustav, nego demokratska politika semantički provocira ustavna ograničenja vlastite djelatnosti. Derrida taj proces semantičkog samoograničavanja pravne i političke djelatnosti naziva *autoimunizacijom* tih djelatnosti. Pravo i politika uništavaju obrambene mehanizme koji su politiku trebali imunizirati od prava, a pravo od politike. Time ustav ne uzurpira *prazno mjesto singularnog suverena*, kako rezonira Vorländer, nego se pravo i politika svojom vlastitom djelatnošću *autoimuniziraju*, tj. uništavaju obrambene mehanizme koji su ustav štitili od politike, a politiku od ustava. Stoga ona pitanja koja se ne mogu riješiti politički postaju predmetom ustavnoga prava, a ona koja se ne mogu riješiti ustavnopravno, postaju političkim pitanjima. Pravo i politika ne stoje, dakle, u kauzalnom odnosu, kako misle svi kantijanci, nego u semantičkom odnosu međusobnog prevođenja u svrhu javne plauzibilizacije ustavno ograničenoga političkog djelovanja, kao i politički ograničenoga pravnog djelovanja. Tim prevođenjem politika ostaje politikom, a pravo pravom, a građani stječu uvid da politika nije bespravna sila i da pravo nije bespomoćno pred političkim silama. Drukčije rečeno, političko djelovanje proizvodi probleme koje nije moguće politički riješiti i time semantički provocira pravo. Pravo proizvodi probleme koje nije moguće pravno riješiti i tako semantički provocira politiku.

Građani se u tom smislu ne pokoravaju ustavnom poretku republike jer su ga kao umna i slobodna bića sami proizveli, niti politička djelatnost taj ustavni sporazum ili ugovor provodi u djelo ozbiljujući pravo kako je mislio Kant. Predpravno prirodno stanje s dekonstruktivističkoga stajališta nije obilježeno neograničenom samovoljom koja svakoga ovlašćuje da čini što ga je volja, nego naprotiv, stanje u kojem ne možemo činiti što nas je volja, jer ne razlikujemo ni vlastite interese od tuđih pa ne odlučujemo, nego slijepo srljamo u odluke nepredvidivih posljedica. S dekonstruktivističkoga stajališta prirodno stanje ne razlikuje što je dobro a što je zlo, i stoga se u tom stanju ne odlučuje racionalno, jer se ne razlikuje ono što se hoće i ono što se neće. Sloboda odlučivanja je u tom, postmodernom redefiniranom, prirodnom

¹⁴ Europa je uostalom i zasnovana na volji njezinih naroda da više nikad ne padnu u prirodno stanje rata i međusobnog istrebljivanja. Europa je zasnovana radi očuvanja mira, a ne radi pukoga materijalnog blagostanja njezinih građana.

stanju *fikcija* ili *sablást* nekoga prethodno vrijedećeg poretka u kojem se moglo razlikovati dobro od zla. Takav pojam prirodnoga stanja zastupaju Locke i Kant: slobodni pojedinci razlikuju vlastite interese i imaju izravnu moć da ih ozbilje samovoljno zadirući u interese onoga slabijeg koji također zna što hoće. Za njih je izlazak iz prirodnoga stanja utemeljen na racionalnom uvidu da je najveći interes pojedinca da poštuje tuđe interese.

Dekonstruktivisti se pitaju što ako se političko i pravno djelovanje suoče sa situacijom u kojoj ne mogu djelovati jer ne razlikuju što je pravedno, a što nepravedno, što je politički poželjno, a što nepoželjno pa nije moguće kalkulirati, jer je svaki potez nepredvidivo rizičan. Tada djelovanje stoji pred *ultratrascendentalnom neizvjesnošću, nepoznatom umu, nepoznatom zakonu i slobodi*. Takvu egzistencijalnu situaciju teoretičari označuju kao *veo neznanja, dekonstrukciju, slijepu pjegu, anythings goes, selektivno sljepilo*. Djelovanje u neizvjesnosti anonimne okoline ne može kalkulirati s postojećim pravnim poretkom, nego ga mora inovirati. *Ustavno se pravo, dakle, ne aplicira na politiku, nego se u dodiru s njom autogenerički inovira*. Inovativno djelovanje nije uvjetovano nekim prethodnim pravnim stanjem niti određenom političkom okolinom nego onim što u tom “realitetu” nije bilo označeno. U inovativnom se djelovanju očituje ono što je u prethodnom stanju bilo semantički neoznačeno te postaje odjednom semantički prezentno. Ustav vizibilizira prethodno neoznačene pravne aspekte političkoga djelovanja kao što su astronomi gledajući arhetipsku sliku Sunca kako se kreće oko Zemlje odjednom “ugledali” da se Zemlja okreće oko Sunca. Time se nije diralo u realitet nego u njegovu semantiku. Sve što znamo o realnom svijetu jest artefakt, tj. proizvod našega znanja. *Dekonstruktivisti dekonstruiraju znanje o realitetu, a ne onaj “realitet” o kojem ništa ne znamo*. Realnost je projekt znanja, a ne realno društvo ili priroda. O tome je dovoljno jasno govorio Luhmann (1996.: 215). U Kantovoj se i Habermasovoj verziji ustav i svaki pravni poredak ozbiljuje ili političkom, komunikativnom i diskurzivnom primjenom nekoga formalnog ili historijski konstituiranog prednacrtá. Primjena takvih prednacrtá moguća je ili uz moralno, ili uz pravno legitimiranu uporabu suverene sile, ili beskrajinim pregovaranjem. Obojica – i Kant i Habermas – vide ustav u odnosu prema izvanustavnom realitetu, bilo to *prirodno stanje* kao u Kanta ili *svijet života* kao u Habermasa. Kantov umni i Habermasov historijski *apriorij* se razlikuju, ali ostaju *aprioriji* u odnosu na paralelno postojanje nekoga drugog realiteta: u tom su smislu i Kant i Habermas pozitivisti.

Sukladno dekonstruktivističkoj kritici transcendentalizma, predustavni čimbenici ustava Europe nisu ni Kantov univerzalni um, ni različite političke i kulturne realnosti zemalja članica, ni demokratska volja članica, nego je jamac europskoga pravnog poretka sila one pravednosti koja još nije ustavno konvencionalizirana. *Ustav se, dakle, ne odnosi samo na političku zbilju kao svoju poznatu okolinu nego i na svoju anonimnu okolinu: na odsutnu pra-*

vednost u ustavnopravnom tekstu. Nije li to dovoljno jasna razlika u odnosu na Kanta i Habermasa. Drugim riječima, sam se ustavni *tekst* kao konvencija ustavnoga djelovanja mora najprije konstituirati jer nije unaprijed logički, odnosno historijski dan kao u Kanta i Habermasa. Referentna točka europske ustavne rasprave nije europski narod u singularu ili pluralu, ni univerzalni um, ni komunikativno djelovanje, kako misle euroskeptici i Habermas, nego je ta referentna točka anonimna ili neimenovana, nevizibilizirana semantika ustava samoga. Ustav vrijedi snagom svojih *nepredvidivih otkrića pravednosti u postojećem pravu*, a ne snagom *poznatih izvanustavnih pravila, tradicija i konkretnih sila represije.* O toj bitno različitoj semantici određenog i neodređenog suverena ne postoji u Europi suglasje ni razumijevanje. Ustav ipak procesualno nastaje pa je otvoreno pitanje silom kojega suverena, ako to nije ni Bog, ni um, ni narod ni vladar, jer ta su tradicionalna određenja suverenih subjekata prema Carlu Schmittu samo analogije onog odlučivanja koje nije ozakonjeno jer proizvodi zakon. *Ustav vrijedi snagom autoriteta neozbiljene pravednosti.* Zato ustav ima i *simboličko značenje: on vrijedi i onda kad ga se ne primjenjuje* u nekom narodu i nekoj državi.

Artikulirani tekst prijedloga Europskog ustava sadržava *nomenklaturu* pitanja o kojima jest, a o kojima nije moguće odlučivati u europskim institucijama, kao i *konvencije* koje reguliraju procedure odlučivanja u europskim institucijama. Te nomenklature i konvencije se apliciraju u smislu *pacta sunt servanda*, naime bez demokratske i političke prisile. One su otvorene za permanentnu dekonstrukciju i dograđivanje pod utjecajem autoriteta nekonvencionalizirane, odsutne, ili “mistične” pravednosti.

Nije to ništa neobično ni novo: i kraljevska i narodna volja bile su nepredvidive i anonimne sile koje je trebalo udobrovoljavati ritualima, manipulacijama, korupcijom, pokornošću ... Autoritet tih sila proizlazio je iz njihove nepredvidivosti i neočitovanosti. Sada se pokazuje da je i pravda odvojena od eksterne sile suverenog autoriteta opskrbljena vlastitim autoritetom nepredvidive pravednosti. Ustav ima izvor autoriteta u nepredvidivosti ustavnih inovacija. Taj anonimni autoritet ustava legitimira europsko ustavno i ostalo zakonodavstvo bez demokratske procedure, bez naroda koji ne postoji čak ni kao *referentna točka* kako ga odeduje Josef Isensee. Ne odlučuje se više ni u ime suverenog naroda, ni kralja, nego ta osviještena nepredvidivost zakona samoga ovlašćuje zastupnike ustavnih ovlaštenja da odlučuju u ime semantički odsutne pravednosti. Nju je moguće aplicirati tek kad se vizibilizira ili markira. Za karakter toga paradigmatički novoga europskog ustava nije sudbonosno hoće li se ratificirati u skoroj budućnosti ili ne, jer će europska ustavna rasprava, nošena prisilom anonimnog autoriteta pravde, biti permanentna. U njoj će se tu neimenovanu semantički nepostojeću pravednost neprekidno označivati i tako proširivati konvencije koje će koordinirati nedovršeno i nedovršivo suglasje različitih naroda Europe. Tu nedovršenost procesa konvencionalizacije ne možemo nazvati bespućem (aporijom)

nego iskustvom o *nepouzdanosti* iskustva. Europski ustav ne legitimira politički suveren kojeg je moguće i zaboraviti kao što je bio zaboravljen njemački narod od 60 milijuna glava onoga časa kad su te glave, kako je utvrdio Carl Schmitt, izbornom odlukom svoj suverenitet temporalno prenijele na parlament.

Institucije predviđene europskim ustavom nisu odgovorne ni europskom narodu ni europskim narodima nego pravdi kodificiranoj u tekstu ustava. Obnašatelji ustavnih funkcija su u prilici da za stolom tih institucija permanentno označuju semantički anonimnu pravdu, jer ih ona ovlašćuje da odlučuju o pravnim pitanjima za koja nisu ovlašteni ni europskim ustavom ni europskim konvencijama. *Taj je paradoks neovlaštenih ovlasti svojstvo nove europske ustavnopravne paradigme.* Ustav se nadograđuje snagom nekonvencionalizirane pravednosti.

Autoriteti koji su legitimirali političke zajednice stare Europe sada su ne samo semantički anonimni, nego i medijski *rastavljeni* na pravne i političke autoritete koji se ne mogu amalgamirati, ni dijalektički prevladati, nego svaki djeluje snagom vlastitog određenja i samo semantički utječe na onaj drugi medij. Ti anonimni autoriteti neprekidno se vizibiliziraju i konvencionaliziraju u procesu dekonstrukcije ustavnopravnih stečevina Europske Unije i u tom dekonstruktivističkom procesu *nastaje nova Europa: ona ne proizlazi iz svoje ustavne tradicije, nego je proizvodi.* Kontrafaktički rečeno: kad bi ustav Europske Unije legitimirale historijski poznate suverene moći izvan ustava – crkvena interpretacija volje Božje, univerzalni znanstveni um, ustavne i političke tradicije europskih naroda, engleska, francuska i njemačka ustavna tradicija, europski kulturni identitet, nepostojeći europski narod – tada se heterogena Europa nikad ne bi politički ujedinila, niti bi ijedna članica pristala na takve preduvjete jedinstva, jer oni dokumentiraju samo žalosnu prošlost Europe: seljačke ustanke, religijske i međunarodne ratove, građanske revolucije, klasne borbe i svjetske ratove.

Europski ustav, ako njegovi sastavljači ikada osvijeste jednostavnost njegove funkcije, ne će ograničavati niti kontrolirati moć historijski poznatih suverenih autoriteta. Upravo obratno, ustav i njegove promjene legitimirat će transparentno vladavanje, ili vizibilizacija ustavno nepredviđenih prijetnji anonimnoga prekršitelja pravednosti. Europsko ustavno pravo ne će legitimirati neka historijski oprobana represivna sila, niti bi takvu konkretnu silu europski suvereni narodi ikad priznali, upravo obratno, europski će ustav otvoriti proces permanentne dekonstrukcije postojećih pravnih stečevina autoritetom anonimne sile u pozitivnom pravu odsutne pravednosti. Ona će jamčiti stabilnost integracijskih procesa i njihovu ireverzibilnost kako je iz drugog kuta utvrdio i Ulrich Beck.¹⁵

¹⁵ Usp. Beck, 2005.

Europski ustav bez europskoga naroda ne će biti ni nedjelotvoran ni slab, niti će postupno oblikovati europskoga narodnog suverena prema klišeju nacionalnih država, kako misle protivnici, ali i zagovornici europske superdržave. Predloženi europski ustav je učinak dekonstrukcije historijski poznatih ustavnih modela ograničavanja suverenih sila. On time nije ni protukršćanski, ni anacionalan, on je i u postojećem rudimentarnom obliku demistificirao staro uvjerenje da suverene sile *izvan ustava* oblikuju i legitimiraju ustav tako da je ustav očitovanje vladareve ili narodne volje, dakle nedokučivog ustavotvorca izvan vrijedećeg ustava. S dekonstruktivističkoga stajališta Ustav Europe je učinak konvencionaliziranja anonimne i nepredvidive pravde kao *inovativnoga* događaja (*Ereignis*). Takozvani *multilateralizam* kao načelo oblikovanja jedinstvene političke volje u EU moguć je dok je europski ustavni dijalog otvoren prema semantički anonimnim aspektima vrijedećega europskoga pravno-političkog poretka. Ustavno vizibiliziranje tih anonimnih polja jest živi europski ustavnopravni proces traženja *modus vivendi* za građane Europe.

Utvdimo još jednom bitnu razliku između *nastajućega* europskog ustava i ustava *postojećih* nacionalnih država. U ustavima europskih nacionalnih država protuustavno je djelovanje definirano ustavnim tekstom. Za svaki je protuustavni čin predviđena ustavna sankcija koja nije legitimirana samo tekstom ustava nego i demokratski. Ali, kako suditi ona protuustavna djelovanja, kako građana tako i obnašatelja državne vlasti, koja *nisu* ustavno definirana. U tom su slučaju ustavni suci u nacionalnim državama suočeni s ustavno anonimnim događajem ili presedanom. U takvoj situaciji koja može biti revolucionarna ustavni sud ne može presuditi ni na temelju teksta ustava, ni na temelju presedana jer događaj *nema presedana*. Ustavni sud može u tom slučaju podleći izvanjskoj moći političkog ili demokratskog autoriteta i tako se odreći svoje autonomije: *politizirati se*. Ali ustavni se sud u naznačenoj nedoumici može odlučiti na originalno dekonstruktivističko djelovanje i bez demokratskog odobrenja promijeniti ustav. U tom slučaju dolazi u sukob s konkretnim političkim suverenom koji ga je u demokratskim procedurama ovlastio na djelovanje pa se ustavni sud mora pokoriti višoj volji, ili odstupiti pred voljom suverena, tj. proglasiti se nekompetentnim. U obama slučajevima dolazi do državne krize.

Svjesni opasnosti tog tijeka događaja iz europske historije, tvorcii Europskoga ustava htjeli su izbjeći tu zamku. Oni taj ustav nisu htjeli legitimirati ionako nepostojećim narodnim suverenom na sveeuropskom referendumu, a ni u postojećem europskom parlamentu, nego su ga prepustili procedurama u nacionalnim državama. U toj su nedoumici propustili mogućnost da ustav legitimiraju njime samim, tj. “mističnim” autoritetom prava. Reakcija Francuza i Nizozemaca bila je stoga predvidiva. Europskom ustavu, ako ga razumijemo kao autogenerativnu instituciju, načelno *ne treba demokratska legitimacija* pa je stoga euroskeptični argument o *demokratskom deficitu* bes-

predmetan. Europski ustav daje europskim narodima mogućnost javne kontrole autopoietičkoga ustavnog sudovanja bez *jus interpretandi* ma kojega tradicionalnoga suverenog autoriteta, a oni koji tu funkciju ustava gledaju sa skepsom, ti doista zaboravljaju poznate aveti europske žalosne tradicije. Referentna točka i jamac europskoga ustava trebala bi biti semantički neoznačena pravednost. To znači europski ustavni sud se pri sudovanju ne bi morao pozivati samo na tekst ustava, presedanske presude i volju suverena, nego i na ustavnu konvenciju koja bi sud ovlastila da imenuje i semantički označi ustavno anonimnog prekršitelja ustava. Kako će na to imenovanje ustavno neoznačenog prekršitelja ustava reagirati politički dio Europske Unije, to za ustavni sud nema značenja. Kompetentnost suda da slobodno imenuje ustavno neoznačeni prekršaj ustava nitko sudu ne može oduzeti. S tim konvencionalnim ovlaštenjima ustavnog suda Unija bi se pravodobno osigurala od ustavnih kriza koje izazivaju ustavno anonimne revolucionarne, ili ma kakve druge političke sile. Postavlja se pitanje kako razumjeti ustav kao konvenciju koja ovlašćuje sud da inovativno imenuje ili semantički označi ustavno anonimnu prijetnju ustavnom poretku? Sud mora biti u svom odnosu prema anonimnoj okolini nedodirljiv i tada ima autonomnu, autogenerativnu snagu i u doslovnom smislu riječi može dekonstruirati vlastiti sadržaj i otvoriti put novom pravu bez demokratskog i političkog upletanja. Građani razumiju ustav ako mogu razlikovati ustavna ili protuustavna djelovanja pravnih i fizičkih osoba, ne samo na temelju razumijevanja ustavnog teksta, koji neka djelovanja dopušta, a druga zabranjuje (Krämer, 2001.: 194), nego ako uspješno razlikuju i ona protuustavna djelovanja koja nisu eksplicitno prisutna u tekstu ustava.

Praksa ustavnoga suda je razumljiva ako ustav nije samo preduvjet mogućnosti suđenja, nego je i sam otvoren za autogenerativne promjene. Time ustav nije mrtvo slovo na papiru koje treba aplicirati na različite prekršaje nego živa ustavna djelatnost. To tvrdi Niklas Luhmann kad nasuprot primjeni pravnog teksta na neki pravni prijestup, pri čemu tekst ustava opravdava presudu, sam pravni postupak, tj. javnosti transparentnu sudsku proceduru uzdiže na rang legitimacije presude i pravnog postupka. U toj se, javnosti transparentnoj pravnoj proceduri, dekonstruira pozitivno značenje pravnoga teksta i time pred javnošću i njezinu *izvansudskom* semantičkom privolom *autogenerativno razvija pravni poredak*, a da time javnost nipošto nije zadobila *jus interpretandi* ustavnoga teksta. Minimalni konsenzus između ustavnoga suda i javnosti pri svakom, pa i ustavnom sudovanju, ostvaruje se onda kad sud uspijeva javnost uvjeriti da je presuda kojom je transcendiran tekst ustava razumljiva jer štiti pravednost kao vrhovnu vrijednost svakoga pravnog poretka. Zadaća ustavnoga procesa jest javnosti razotkriti ono što je u prekršaju bilo javnosti nevidljivo, naime, da se vizibilizira slijepa pjega javnosti na kojoj javnost ne može razlikovati heroja od zločinca (Rodin, 2001.: 167-180).

Javnost kojoj je prikazano ustavom neodređeno protuustavno djelovanje “dopušta” da se prekršitelju presudi mimo teksta ustava i mimo presedanskog obrazloženja presude: slučaj *lex van der Lubbe* koji je osuđen na smrt u trenutku kad je za počinjen zločin bila predviđena samo vremenska kazna.¹⁶ Taj opasni paradoks koji suce ovlašćuje da sude kreativno, mimo teksta ustava i zakona, dovodi sud u blisku vezu s linčom. Pritom treba uzeti u obzir da su *pisano* pozitivno i *oralno* običajno pravo, koje prakticira linč, dva različita *nesumjerljiva prava* koja djeluju paralelno i uzajamno se semantički iritiraju. Ta dva prava stoje u vezi meke nesumjerljivosti te se uzajamno korrigiraju, tako da presudu koja nije doslovno ustavno predviđena može razumjeti i javno mnijenje (koje predviđa ili linč ili oslobođenje od krivnje) i suci. Takva uzajamno razumljiva presuda ima obilježje *modus vivendi*. “Stari” su presudu donosili u ime odmazde i osvete. Suvremeno zakonito pravo se ne osvećuje zločincu, nego sudi po zakonu te ima zadaću da zločinca nakon izdržane kazne pomiri sa zajednicom. No i zakonito pravo postupa samovoljno i krši zakon kad sudi i o slučajevima koji nisu zakonom predviđeni i tako pravnim postupkom dekonstruira zakon.¹⁷ Time običajno, a uz to i prastaro nasljedno pravo (Derrida/Montaigne, 2000.: 89) proceduralno i semantički utječe na pisano pozitivno pravo. Danas *znamo* da se ne sudi izravno zločincima koji su prekršili pravo, nego se u sudskom procesu istražuje pravo samo kako bi se moglo utvrditi što je zločin kao događaj bez pravnog presedana. Ta bezpresedanska anonimnost pravednosti u pozitivnom pravu uvjet je minimalnog konsenzusa ustavne konvencije kao metode suočavanja s anonimnim izvanustavnim događajima koje u samom pravnom postupku treba znati prepoznati i označiti kao ustavne ili protuustavne.

Iza europskog prava i ustava ne stoji nikakva određena, pa ni politička sila, osim *neodređene sile ustava samoga*. Ona proizvodi nepredvidive učinke, a time i pravni realitet koji potom autogenerativno prerađuje. Time ta neodređena sila ustava i zakona omogućuje postupno razvijanje i jačanje europskoga prava i ustava bez izvanustavnih autoriteta kao *maskirane moći* koja tradicionalno legitimira pravo. To je ireverzibilni proces koji pokreće sila ustava, kao istodobno *autopoietičkog* i *autoimunostnoga* sustava.

Zaključak

1. Europska Unija kao zajednica *sui generis* jest politički odgovor na permanentne ratne krize koje su potresale Europu. Ona je izraz političke volje europskih država da prekinu spiralu međusobnih sukoba. Europska Unija je

¹⁶ Usp. Günter Maschke, u: Schmitt, 1982.: 205.

¹⁷ Sudac sudi na temelju silom šticeenoga zakonitog prava silniku koji se brani prirodnim pravom koje daje ovlaštenje da postupi nasilno.

stoga *izvorno politička unija*. Današnje rasprave o političkom i demokratskom deficitu Unije u tom su smislu *petitio principii*. Unija se ne razvija snagom ekonomske i tehničke pragmatike, ona ne slijedi ustavne tradicije vodećih europskih zemalja, niti je izraz kulturnog identiteta Europe. Unija izrasta iz genuino političkih razloga, čak i onda kad politička volja ne nalazi demokratsku formu svog očitovanja. Demokracija je politička mogućnost koja ne isključuje druge političke mogućnosti izlaska iz egzistencijalno nepredvidivoga i u tom smislu semantički anonimnoga prirodnog stanja.

2. Promatranje Europskog ustava i pravnih stečevina Europske Unije sa stajališta novovjekovne nacionalne države vodi u aporije i euroskepticizam jer Europska Unija nije, niti će ikada biti, politička zajednica izgrađena po modelu nacionalnih država. Nacionalna država kao ustavna institucija nije identična s političkim procesima, nego je jedna od historijskih mogućnosti političkoga. Država i politika ne mogu se izjednačavati: nacionalna država je politička institucija, politika je proces koji poznaje različite mogućnosti institucionalizacija. Te dvije strane, *ustavna država* i *politički procesi*, stoje u odnosu *meke nesumjerljivosti* i nije ih moguće poistovjetiti u višem jedinstvu. Izjednačivanje ustavne države i političke djelatnosti dovodi u suvremenim raspravama o Ustavu Europe do euroskeptičkih konzekvencija. Konzervativni teoretičari države i politike ne mogu ustavnu državu misliti odvojeno od političkih procesa. Za njih je Europa moguća samo kao ustavna država s demokratskom legitimacijom, u protivnom ne će nikada biti uspostavljena. Ti teoretičari odnos ustava i politike misle u kategorijama sredstvo – svrha, ili uzrok – posljedica, a ne kao otvoreni proces između dvaju *nepoistovjetivih medija* koji se međusobno semantički iritiraju. Cilj europske politike nije europska država, niti je cilj Europskog ustava obuzdavanje spontaniteta europskih političkih procesa. Europska Unija je otvoreni semantički odnos njezinih pravnih stečevina i njezinih političkih procesa. U tom će se smislu morati redefinirati i pojam demokracije kao političke forme.

3. Europsku Uniju kao političku zajednicu *sui generis* treba objasniti sa stajališta suvremenih teorija razvijenih na tragu lingvističkog i dekonstruktivističkog obrata novovjekovnoga supstancijalnog racionalizma, univerzalizma i kozmopolitizma. Bitna je stečevina tih postmodernih teorija da one politički realitet ne misle kao objektivnu danost, nego kao konstrukt za koji znamo kako smo ga proizveli pa ga možemo i mijenjati. To znači da predmet istraživanja nije ustavnopravna zbilja, nego znanje o ustavnopravnoj zbilji koje se neprekidno proširuje novim označivanjima semantički *nepostojeće političke okoline*. Europski ustav i europska politika stoje u odnosu uzajamne semantičke iritacije, ali nisu identični niti će to u perspektivi ikada postati.

4. Narodni suveren kao politički subjekt nacionalne države nije u Europskom ustavu izostavljen stoga što očito ne postoji europski narod, niti zato što je i u nacionalnim ustavnim državama suverenitet podijeljen između za-

konodavne, izvršne i sudbene vlasti, niti zato što političke stranke razjedinjuju svaki homogeni subjekt suvereniteta. Prema dekonstruktivističkim teorijama, europski je suveren *anoniman*, on “postoji” na *semantički neoznačeni način* i u tom je smislu *nepostojeća* druga strana europskih pravnih i političkih procesa. Ta druga, otvorena anonimna strana svake politike i svakog ustava ujedinjuje članice Unije i legitimira njihovu političku i ustavnu kooperaciju *sui generis*. Ako bi članice Europske Unije zaboravile na tu semantički neoznačenu stranu svojih pravnih stečevina, tada bi zaboravile političke razloge zbog kojih se Unija uopće uspostavila: *naime, zbog očuvanja mira među europskim narodima*.

5. Multikulturalnu Europsku Uniju s njezinim divergentnim narodima, govorima i ustavnim tradicijama drži na okupu semantički anonimni suveren, semantički neoznačena pravda i semantički neoznačeni učinci političkog djelovanja. Anonimnost tih sila otkrila se tek kad su teoretičari politike i ustavnoga prava napustili istraživanje političke i pravne zbilje i u skladu s promijenjenom epistemološkom paradigmom započeli istraživati naše znanja o pravnoj i političkoj djelatnosti. Istraživanje znanja o pravnoj i političkoj djelatnosti stvorilo je egzistencijalni kapital za drukčije mišljenje ustava, politike i demokracije. To, naime, nisu realiteti nego oblici našeg znanja koje je moguće neprekidno proširivati, mijenjati i nadopunjavati. Europa će biti onakva kakvu je politički budemo htjeli imati uz pomoć političkoga znanja kojim nikada ne ćemo moći bez ostatka raspolagati.

Literatura

- Beck, Ulrich, 2005.: *Moć i protu-moć*, Školska knjiga, Zagreb
- Derrida, Jacques, 1976.: *Sporen. Nietzsches Stile*, Venecija
- Derrida, Jacques, 1991.: *Gesetzenskraft – “Der mystische Grund der Autorität*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Derrida, Jacques/Montaigne, M., 2000.: *Über die Freundschaft*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Derrida, Jacques, 2001.: *Von der Gastfreundschaft*, Passagen Verlag, Beč
- Derrida, 2004.: *Philosophie in Zeiten des Terrors*, Philo Verlag, Berlin-Beč
- Kimmerle, Heinz, 2004.: *Jacques Derrida*, Junius, Hamburg
- Krämer, Sybille, 2001.: *Sprache, Sprechakt, Kommunikation*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Luhmann, Niklas, 1989.: *Legitimation durch Verfahren*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Luhmann, Niklas, 1996.: *Die Realität der Massenmedien*, Westdeutscher Verlag, Opladen
- Luhmann, Niklas, 2002.: *Die Politik der Gesellschaft*, Suhrkamp, Frankfurt/M.

- Rodin, Davor, 2001.: Slučaj Hamlet, u: *Putovi politologije*, Barbat, Zagreb
- Schmitt, Carl, 1970.: *Politische Theologie II*, Duncker/Humblot, Berlin
- Schmitt, Carl, 1979.: *Politische Theologie*, Duncker/Humblot, Berlin
- Schmitt, Carl, 1982.: *Der Leviathan*, Köln-Löwenich, Hohenheim
- Schmitt, Carl, 1991.: *Glosarium*, Duncker/Humbolt, Berlin

Davor Rodin

*A CONSTITUTION WITHOUT THE STATE AND THE
PEOPLE (2)*

Summary

In the second part of the text the author looks into the paradox of the concept of justice as discerned by Jacques Derrida, and analyzes the tradition of the European constitutional law. Since the constitution and politics are discordant and semantically irritating mediums, the author argues that the European Union is an open semantic relationship of legal acquisitions and political processes. The European Union should be explained by means of contemporary, postmodernist theories derived from the linguistic and deconstructivist reversals of the modern substantial rationalism, universalism and cosmopolitanism. Consequently, the constitution and the law are not underpinned by the political or any other specific power; on the contrary, it is the unspecific power of the constitution and the law that enables the gradual development and strengthening of the European law and the constitution without the extra constitutional authorities as the *disguised power* that traditionally legitimizes law.

Key words: European Constitution, European Union, national state, people, political processes, Euroskepticism, democracy, substantial rationalism, deconstruction, incommensurability, semantic irritation

Mailing address: Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6,
HR 10 000 Zagreb. *E-mail:* davor.rodin@zg.htnet.hr